

SAKYAMUNİ BUDA'NIN TARİHSEL KİŞİLİĞİ VE ÖĞRETİSİNİN YENİ BİR DİN HALİNE GELİŞ SÜRECİ*

Hüsamettin KARATAŞ**

Öz

Sakyamuni Buda, Hindu kast sistemindeki yönetici sınıfa mensup bir prenştir. O, yaşadığı bir takım hayat tecrübelerinden hareketle, var olan anlayışların yetersiz olduğunu düşünerek kendi gerçeğinin peşine düşmüş tarihsel bir şahsiyettir. Sakyamuni Buda, çeşitli yollar deneyerek sonunda mutlak kurtuluşa erdiğini, yani aydınlandığını iddia eden bir din kurucusudur. Onun kurduğu dinî ve felsefi sistemin adı Budizm'dir. Budizm, ortaya çıktığı dönemdeki politeist yapıya, aşırı çileci veya hazcı ahlak ilkelerine, kurtuluş yolunun formalitelerine ve kast sistemine tepki göstermiştir. Bunun yanı sıra var olmaya çalıştığı bölgedeki dinlerin en belirgin özelliklerini de bünyesinde barındırmış, bazı öğreti ve uygulamaları aynen sürdürmüş, kültürel ve toplumsal hayata dair konularda ise devamlı surette esnek bir yol takip etmiştir. Budizm uzun tarihsel süreç içerisinde dünyanın çok farklı bölgelerine yayılmış ve günümüzün en çok taraftara sahip dinlerden biri haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sakyamuni Buda, Budizm, Dharma, Sangha, Theravada, Mahayana

Abstract

Historical Personality of Shakyamuni Buddha and the Process of his Teaching be Coming into a New Religion

Shakyamuni Buddha is a prince from the ruling class of Hindu cast system. He is a historical figure who on the basis of some experiences in his life, thought that the present understandings were insufficient and thus went in search of his own reality. Besides, he is a founder of a religion who after trying various ways argued that he came to the ultimate salvation, that is enlightened. The name of the religious and philosophical system founded by Shakyamuni Buda is Buddhism. Buddhism reacted to the

* Bu Makale, "Nichiren Budizmi" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Dr., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, *Dinler Tarihi Anabilim Dalı*, hkarataş@hotmail.com

130 • SAKYAMUNİ BUDA'NIN TARİHSEL KİŞİLİĞİ VE ÖĞRETİSİNİN YENİ BİR DİN HALİNE GELİŞ SÜRECİ

polytheist structure of its time, to the extremely hedonistic or ascetic moral principles, formalities of salvation and caste system. In addition, it also included the distinctive features of the religions in the region where it attempted to survive and maintained the some teachings and practices as they were and followed always a flexible in cultural and social matters. In the long course of time, Buddhism spread out many different regions of the world and became one of the religions with largest members.

Key Word: Shakyamuni Buddha, Buddhism, Dharma, Sangha, Theravada, Mahayana

Giriş

Kaynaklarda Sakyamuni Buda'nın hayatı ve öğretisiyle alakalı çeşitli bilgilere rastlanılmaktadır. Bu bilgi çeşitliliği onun tarihi bir şahsiyet olmasının yanında din kurucusu kimliğine de sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Sakyamuni Buda'nın Tarihsel Kişiliği

Sakyamuni Buda'nın, günümüzden yaklaşık iki bin beş yüz yıl kadar önce, günümüzde Nepal'in Hindistan sınırına yakın bir bölgesinde bulunan *Kapilavastu'da* doğduğu kabul edilmektedir. Onun tam olarak hangi tarihte doğduğu, kaç yıl yaşadığı ve bu yılların hangi tarihler arasını kapsadığı konusu tartışmalıdır. Kaynaklarda Buda'nın M.Ö. 6. yüzyılın sonları ile M.Ö. 5. yüzyılın başlarında yaşamış olabileceği üzerinde durulmaktadır. Doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmeyen Buda'nın yaklaşık olarak seksen yıl yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu tahminler doğrultusunda onun M.Ö. 568-560 yılları arasında bir yılda doğduğu ve M.Ö. 488-480 yılları arasında ise ölmüş olabileceği kabul edilmektedir. Kaynaklara göre Sakyamuni Buda, Hindistan'ın kuzeyinde (bugünkü Nepal'in güneyini de içine alan bölgede) başkenti Kapilavastu olan Sakya (*Shakya*) devletinin Kralı *Suddhadana* ile Kraliçe *Mahamaya'nın* ilk erkek çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Kral *Suddhadana*, oğluna; “*gayesine ulaşmış*”, “*hünerli*”, “*becerilikli*”, “*usta*”, “*amacını tamamlamış*” gibi anlamlara gelen “*Siddhartha*” adını vermiştir. *Siddhartha* ile birlikte zikredilen “*Gautoma*” veya “*Gautama*” onun soyadı, *Sakyamuni* ise Sakya kabilesinin prensi anlamına gelmekte ve mensup olduğu kabileye nispetle kullanılmaktadır. Böylece Sakyamuni Buda, (*Siddhartha Gautoma*) Sakya kabilesinin prensi olması dolayısıyla savaşçı-yönetici sınıfa mensup olarak dünyaya gelmiştir (Chan

1959: 93-94; Nivono 1969: 13-14; Budda 1935: 240-241; Tümer 1992: 242-253; Kalupahana 1993: 27-27).

Kaynaklarda, Sakyamuni Buda'nın hem din kurucusu olması hem de tarihsel kişiliğinin önemine istinaden; doğumundan önce, doğumu sırasında ve doğumundan sonra bazı efsanevi olayların yaşandığı dile getirilmektedir. Rivayetlere göre Buda, Tusita adı verilen cennette "*yüce varlık*" olarak yaşamını sürdürürken, ıstırap içinde kıvranan insanların haline acımış ve onları bu durumdan kurtarmak için insan bedenine girip yeryüzüne inmeye karar vermiştir. Kendisi için uygun bir anne adayı arayan Buda, Kraliçe Mahamaya'da karar kılmıştır. Mahamaya, hamile kalmadan önce gökyüzünden ışık saçarak inen ve hortumunda Lotus (*nilüfer*) çiçeği taşıyan beyaz bir filin geldiğini ve sağ tarafından karnına girdiğini rüyasında görmüştür. Onun rüyasını yorumlayan kâhinler, Mahamaya'nın rüyasının bir erkek çocuğa delalet ettiğini, onun doğuracağı çocuğun ise ilerde dini önder veya etkili bir hükümdar olacağını belirtmişlerdir. Mahamaya vakti geldiğinde *Lumbini* adı verilen korulukta acı çekmeden çocuğunu doğurmuştur. Doğumuyla birlikte tabiat canlanmış ve etrafta çiçekler açmıştır. Yeryüzündeki ve gökyüzündeki tanrılar sevinçlerini göstermek için etrafa şekerli çay dökmüştür. Bu esnada Buda, sağ eliyle cenneti sol eliyle de dünyayı göstererek konuşmuş, tabiatta olağanüstü olaylar yaşanmıştır. O, doğar doğmaz yürümüş, doğuya, batıya, kuzeye ve güneye doğru yedi adım atmıştır (Kar 1956: 7-8; Yitik 2005: 46-47; Sönmez 2000: 48-49; Ruben 1947: 50-52; Niwono 1969: 15-16).

Kaynaklara göre Sakyamuni Buda, yedi günlük olduğunda annesi Mahamaya hayatını kaybeder. Onu aynı zamanda teyzesi olan üvey annesi *Mahaprajapati* büyütür. Sakyamuni Buda sarayda yaşadığı için çocukluğunda ve gençliğinde rahat bir hayat geçirir. O, on altı yaşında Koliyas kralının kızı Prenses *Yasodhara* (kuzeni) ile evlenir ve bu evlilikten *Rahula* adında bir erkek çocuk sahibi olur. Sakyamuni Buda ilk defa yirmi beş yaşında sarayın dışına çıkar ve babasıyla birlikte çiftçilerin düzenlemiş olduğu baharı karşılama festivaline katılır. O, bu festival esnasında çiftçilerin sürdürdüğü topraktan bazı böceklerin ortaya çıktığını, kaçmaya çalışırken kuşların onları yakaladığını ve yediğini görür. Bir canlının yaşamak için mücadele ederken, öldüğüne; bir diğeri için ise karnını doyurup yaşamını sürdürmek için onu öldürdüğüne şahit olur. Bir kenara çekilen ve olayları düşünen Sakyamuni Buda, hayatın

132 • SAKYAMUNİ BUDA’NIN TARİHSEL KİŞİLİĞİ VE ÖĞRETİSİNİN YENİ BİR DİN HALİNE GELİŞ SÜRECİ

bu acı yönünden çok etkilenir. Babası durumu fark edince kâhinleri çağırır, onlardan oğlunun durumu ile alakalı ne bildiklerini veya geleceği hakkında ne gördükleri söylemelerini ister. Rivayete göre gelen kişilerin arasında *Aziz Asita* da bulunmaktadır. Aziz Asita, genç prensi görünce “*Nihayet o büyük insan görüldü*” diye çığlık atar. Diğer kâhinler de prensin gelecekte dini bir şahsiyet olacağına hükmederler. Bu durumdan ve oğlunun hayatından endişe eden Kral Suddhadana, kâhinleri saraydan uzaklaştırır. Buda bir süre daha sarayda yaşadıkdan sonra, yaklaşık olarak yirmi dokuz yaşındayken, saraydan ayrılır ve altı yıl boyunca münzevi bir hayat yaşar (Dharmapala vd. 1907: 4; Niwono 1969: 18-19).

Bazı kaynaklarda Sakyamuni Buda’nın saray hayatını terk etmesine neden olan olaylar anlatılırken, genellikle onun bazı dünyevi gerçeklere ilk defa şahit olduğu üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda onun ilk defa yaşlı bir adama rastladığı, ilk defa bir cenazeye karşılaştığı ve yine ilk defa hasta bir insan gördüğü hikâye edilmiştir. Bu sıradan gibi görünen doğal gerçekler karşısında çok şaşırın ve hayatın bu acı gerçeklerinden kurtulmanın yollarını düşünen Sakyamuni Buda, lüks içinde yaşadığı saray hayatını terk etmeye karar vermiş ve bir süre münzevi yaşam sürmüştür. Sakyamuni Buda, bu sürenin sonunda ne saray hayatının ne de çileci yaşam tarzının mutlu olmak için yeterli olmadığını fark etmiştir. Böylece o, orta bir yol takip etmeye ve tüm aşırılıklardan uzak durmaya çalışmıştır. Buda, söz konusu orta yolu sürdürürken bir süre sonra dünyevi bütün arzuların pençesinden kurtulduğunu, çektiği vicdan azabından arındığını ve bilinç dünyasında aydınlandığını iddia etmiştir. O, bu yolu takip etmeleri durumunda bütün canlıların da kendisi gibi bu dünyanın ıstıraplarından kurtulabileceklerini savunmuş ve hayatının geri kalanını ise bu yeni yolu insanlara anlatmakla geçirmiştir (Tsunada 1914: 13; Dharmapala vd. 1907: 5-6).

Sakyamuni Buda, hayatın gerçeklerine vakıf olduğunu ve aydınlandığını ilan ettikten sonra, yaklaşık kırk beş yıl boyunca edindiği deneyimi insanlara anlatmaya ve onların da aynı gerçeği kavramak suretiyle kurtulmalarına çalışmıştır. O, muhtemelen seksen yaşında iken Hindistan’ın kuzeyinde yer alan ve Kusinara’da (*Kusinagara*) adı verilen yerde ölmüştür (Dharmapala vd. 1907: 5-6; Niwono 1969: 14-15; Küçük vd. 2009: 227-228; Sarıkçıoğlu 2002: 196-199). Taraftarları onun ölümünü “*büyük ölüm*”, “*mutlak yokluk*” veya “*gerçek aydınlanmışlık*” olarak görmüştür. Buda öldükten sonra onun için gösterişli bir cenaze töreni yapılmış, ondan geriye kalanlar ise taraftarları

arasında paylaşılmıştır. Buda'dan geriye kalanlar ilk etapta sekiz ayrı grup arasında pay edilmiş, bu bakiyeler daha sonra “stupa” adı verilen tapınaklara yerleştirilmiştir (Bechert 2004: 86; Güngören 1981: 78-79).

Sakyamuni Buda'nın Öğretileri

Sakyamuni Buda, yaşadığı dönemde var olan politeist yapıya, aşırı çileci veya hazcı ahlak ilkelerine, mevcut ruh anlayışına, filozofların ezeli/ebedi dünya görüşlere, kurtuluş yolunun formalitelerine ve kast sistemine tepki göstermiştir. Bu çerçevede o, söz konusu anlayışların esas itibariyle gerçeklerin ortaya çıkmasına engel teşkil ettiğini ve hayat çarkının sonsuza kadar dönmesine sebep olduğunu savunmuştur. Sakyamuni Buda, doğum ölüm ve tekrar doğum çarkını kırmak ve mutlak kurtuluşu elde etmek için dört yüce gerçeği ve sekiz dilimli yol anlayışını açıklamıştır. Zira o, bu gerçeklerin farkına vardığını ve orta yol dediği sekiz aşamadan oluşan anlayışları takip ettiği için aydınlandığını, kendisini izleyenlerin de bu aydınlanmayı yaşayabileceğini belirtmiştir (Yitik 2005: 54-55; Adam vd. 2002: 112).

Sakyamuni Buda, yaşadığı bölgedeki dinlerin en belirgin özelliklerini de öğretisinin bünyesinde barındırmış, bu öğreti ve uygulamalardan bazılarını aynen sürdürmüştür. O, bunun yanı sıra kültürel ve toplumsal hayata dair konularda ise esnek bir yol takip etmiştir. Bu sayede Budizm uzun tarihsel süreç içerisinde dünyanın çok farklı bölgelerine yayılmış ve günümüzün en çok taraftara sahip dinlerden biri haline gelmiştir (Schimmel 1955: 90-92; Yitik 2005: 62-64; Tümer vd. 2002: 164; Adam vd. 2002: 116-117; Sümer 2003: 39).

Buda'nın “orta yol doktrini” olarak açıkladığı sistem, daha sonraki bütün Budist akımların ideali olmuştur. Bunu gerçekleştirebilme çabaları Budizm'in hem dinî hem de felsefî alanda gelişmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Budizm, esas itibariyle “nedensellik veya bağımlı varoluş yasası, dört temel hakikat, sekiz dilimli/aşamalı yol, kurtuluş, karma ve yeniden bedenlenme” gibi öğretileri benimseyen bir dindir. Bu dinde yaşanan veya yaşanılacak hayatlar, geçmişte yaşanmış olanlardan bağımsız kabul edilmemekte, söz konusu olan zorunluluk, iyi ya da kötü olan bütün eylemleri içermektedir. Sebebe dayalı sonuçların kesin olarak ortaya çıkacağına inanılmakla birlikte sonuçların nasıl, ne şekilde ve ne zaman olacağı konusunda tartışılmalar bulunmaktadır.

134 • SAKYAMUNİ BUDA'NIN TARİHSEL KİŞİLİĞİ VE ÖĞRETİSİNİN YENİ BİR DİN HALİNE GELİŞ SÜRECİ

Ancak sonuçlanıncaya kadar her eylemin potansiyel olarak varlığının devam ettiği ve nihayetinde ise bir etki göstereceği kabul edilmektedir. Dolayısıyla varlıklar tarafından gerçekleştirilen eylem ya da eylemler bütünü, yeni doğumlara ve ölümlere sebep olmaktadır. Budizm'de temel amaç, büyük ölümü yaşamak ve yeniden bedenlenmelerin önüne geçmektir. Büyük ölüm, yani mutlak aydınlanma ise gerçek kurtuluşun göstergesidir (Yitik 1996: 135-139; Kuroda 1893: 11-17; Yitik 2005: 61-67; Trotman 1922: 15-16).

Budizm'de kurtuluş için farklı yöntemlerin varlığı kabul edilmektedir. Kurtuluş bağlamındaki bu yöntem farklılıkları, çeşitli anlayışların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu bağlamda bireysel çaba sonucu kurtulmayı ümit edenlerin yanı sıra toplumsal kurtuluş ekseninde hareket edilmesini savunanlar da olmuştur. Bahsi geçen ikinci anlayış sahipleri, bireysel çabanın çileciliği, bunun ise egoların tatminini ve aşırı hazzı doğuracağından dolayı mutlak kurtuluşa engel teşkil edeceğini savunmaktadır. Zira onlara göre Buda, sınır tanımayan nefsanî arzuların neden olduğu her türlü ahlaksızlıklar ile aşırı züht ve çilecilik yolunu seçmiş insanların oluşturduğu topluma karşı orta bir yol önermektedir. Bundan dolayı onlara göre başta münzevi hayat tarzı ve ıstıraba neden olacak arzular terk edilmeli, toplumsal kurtuluşa götürecek yöntemler takip edilmelidir. Bunu için ise sadece kendisini düşünmeyen ve ahlâkî düzeyi gelişmiş fertlerden oluşan toplumlar oluşturulmalıdır. Ardından Budalık doğasında yer alan temel değerlerin merhametine sığınmalıdır (Hakeda 1967: 31-36; Coomaraswamy 2000: 73; Yitik 2005: 54).

Sakyamuni Buda'nın Öğretilerini Yaymaya Başlaması

Sakyamuni Buda, ilk zamanlarda öğretisini doğrudan halka ulaştırma faaliyetlerinden çok kendisini dindarlığa adanmış gezgin rahipler ile münzevilerden oluşan çilecilere orta yolu kabullendirmeye çalışmıştır. O, sonraki yıllarda ise toplumda mevcut olan sınıfsal ayrımı dikkate almamış ve geniş halk kitlelerine ulaşmaya çalışmıştır. Böylece Sakyamuni Buda, her kesimden destek bulmuş ve taraftar edinmiştir (Reed 1896: 154).

Budizmi, ortaya çıktığı dönemden günümüze taşıyan en önemli şey kurumsallaşma sürecine erken dönemde başlamasıdır. Bu süreci

Sakyamuni Buda, *Benares'te* yaptığı ilk vaazda başlatmış, öğretilerini yaymak için insanları ikna etmeye ve grup/cemaat oluşturmaya çalışmıştır. Sakyamuni Buda, öğretisini açıklarken; uyulması gereken kuralların yanında kaçınılması gereken yasakları da belirtmek suretiyle bahsi geçen kurumsal yapının temelini atmıştır. Nitekim daha sonra formüle edildiği iddia edilse de *Buda'ya* (aydınlanan), *Dharma'ya* (öğreti/yasa) ve *Sangha'ya* (rahip teşkilatı) sığınmak bu dinin temelini teşkil etmiştir. Ayrıca dört yüce gerçeğin farkına varıp sekiz aşamalı yola girmek, hırsızlık, yalan, uyuşturucu ve cinayet gibi kötü alışkanlıklardan uzak durmak, söz konusu yapıyı kurumsal manada işlevsel hale getirmiştir (Menzies 1904: 69-72; Hawkins 1999: 42-43).

Sakyamuni Buda'nın Öğretilerinin Yeni Bir Din Haline Geliş Sürecinde Sangha'nın Rolü

Sakyamuni Buda'nın ölümüyle birlikte başta "*Sangha*" üyeleri olmak üzere taraftarlarının; Buda'nın manevi şahsiyetine, öğretilerine ve bakiyelerine gösterdikleri aşırı saygı, bu hareketin dinleşme sürecini hızlandırmıştır.¹ Bu süreçte Sangha teşkilatı içinde çeşitli nedenlere dayalı fikir ayrılıkları ortaya çıkmış, özellikle bazı konulardaki uyuşmazlıklar derinleşince bölünmeler kaçınılmaz olmuştur (Neumaier 1992: 35).

Sakyamuni Buda'nın müritleri tarafından yürütülen çalışmalar neticesinde Budizm, zamanla kurumsal manada dinleşme sürecini devam ettirmiştir. Bu çerçevede önemli konuların gündeme alındığı toplantılar düzenlenmiş, başta kutsal külliyat olmak üzere doktrinel meseleler ele alınarak tartışılmıştır. Bazen buna yerel bazen de bölgesel güç sahibi yöneticiler de destek olmuştur. Sakyamuni Buda'nın ölümünden çok kısa bir süre sonra kalabalık bir Budist rahip grubunun katılımıyla ilk konsil gerçekleştirilmiştir. *Rajagrha'da* toplanan bu ilk konsilde Budist

1 Sakyamuni Buda'nın ölümünden sonra, müritlerinin ve taraftarlarının ona duydukları büyük hürmet ve saygı, Budist cemaatin varlık nedenidir. Bunun en önemli göstergesi ise inanç esasları arasında Buda'nın, öğretilerinin ve onun öğretilerini yaymayı görev bilenlerin, yani "*Sangha'nın*" yer almasıdır. Bunlardan herhangi birinin yok sayılması dini açıdan kabul edilemez bir durumdur. Bunun yanı sıra Budistler; Buda'yı aklın, sezgisel gücün, bilgeliğin ve erdemın sembolü olarak kabul etmekte ve Buda'dan geriye kalan her şeye saygı göstermektedir. Zira onlara göre Buda, *aydınlanmış*, yani mutlak manada kurtuluşu elde etmiş kişidir.

rahipler, Buda tarafından vaaz edildiği kabul edilen kutsal öğretileri koruma, yaşatma ve kayıt altına alma konularını tartışmıştır. Bu toplantılar Budist hareketin kurumsal manada olgunlaşmasına katkı sağlamıştır. Ancak sonraki dönemlerde ortaya çıkan fikir ayrılıklarının esas itibariyle bu toplantılarda halledilemeyen sorunlardan kaynaklandığı ifade etmek mümkündür (Reed 1896: 155).

Erken dönem Budizmi'nin bir diğer önemli gelişmesi ise Buda'nın ölümünden yaklaşık yüz yıl sonra *Vaisali'de* toplanan konsilde yaşanmıştır. Kaynaklara göre bu konsilde, bekâr rahiplerden oluşan teşkilat üyelerinin uymaları gereken kurallar yanında pek çok konu tartışılmıştır. Bu tartışmalar neticesinde ilk büyük fikir ayrılıkları gün yüzüne çıkmıştır. Konsile katılan rahip grupları arasında, en ılımlı, en eski, en doğru inançların temsilcisi ve yaşatıcısı olma iddiası bölünmelere neden olmuştur. Bazı kaynaklara göre Budist rahipler, Vaisali konsilinin ardından, iki ana gruba ayrılmıştır. Bunların bir kısmı muhafazakâr öğretilere sadık kalınmasını, diğer kesim ise daha liberal fikirlerin takip edilmesini savunmuştur. Ancak ayrışmanın sadece bununla sınırlı kalmadığı, Budistlerin kendi içinde en az on beş - yirmi arasında değişen küçük gruba bölündüğü ileri sürülmüştür (Hawkins 1999: 48-49).

Sakyamuni Buda'nın Öğretilerinin Hindistan Dışına Yayılması

Maurya Kralı Aşoka (M.Ö. 274-236), kendi dönemine kadar Kuzey Hindistan'nın Ganj vadisinde yerel bir inanç olan Budizmi, resmi olarak Maurya devletinin dolayısıyla da bütün Hindistan'ın dini haline getirmiştir. Aşoka, Vaisali Konsili ile birlikte Budizm içerisinde artan bölünmelerin önüne geçmek, var olan fikir ayrılıklarını giderip bütün grupları tek çatı altında toplamak için, 240 yılında başkent *Pataliputra'da* üçüncü büyük Budist Konsilinin toplanmasını sağlamıştır. Zira daha önce *Mahasanghikas* olarak bilinen grup taraftarlarınınca aynı yerde düzenlemiş olan konsilde alınan kararlar, *Sthaviras* taraftarlarınınca kabul edilmemiştir. Bundan dolayı Kral Aşoka, bütün Budist grupların bu konsile katılımını sağlamaya çalışmıştır. Kral Aşoka'nın çabalarıyla toplanan Pataliputra Konsilinde, başta Sakyamuni Buda ve öğretileri olmak üzere ayin ve uygulamalar konusunda önemli tartışmalar yaşanmış, tartışmalar neticesinde fikir ayrılıkları derinleşmiştir. Bölünmelerin önüne geçmek için düzenlenen konsilin sonunda Maha-

sanghikas grubu sekize, Sthaviras grubu ise on ayrı okula ayrılmıştır. Bu gelişmelere rağmen, Pataliputra Konsili Budizm tarihi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Nitekim bu konsil sonunda, Buda'nın öğretilerini ülke dışına yaymak için temsilciler gönderilmesi ve Buda'nın emanetlerinin (*bakiyelerinin*) yer aldığı tapınakların (*stupa*) inşa edilmesi kararlaştırılmış ve bu düşünce Aşoka'nın önderliğinde kısa süre sonra faaliyete geçirilmiştir. Günümüze kadar gelmeyi başaran Budizm'in varlığını söz konusu faaliyetlere borçlu olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Aşoka sonrası devirde Budizm, Hint ülkesinde yasaklanmış, taraftarları ise değişik yerlere sürülmüştür (Rockhill 1884: 182-187; Eliot 1962: 5-6; Hawkins 1999: 47).

Budizm, M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren Hindistan dışında yayılmaya başlamıştır. Bu süreçte Budizm yayıldığı ülkelerin yerel unsurlarından etkilenmiş, söz konusu etki neticesinde birbirinden farklı anlayışlar ortaya çıkmıştır. Budizm M.Ö. 200 - M.S. 100 yılları arasında teşekkül ettiği varsayılan iki büyük ekolün farklı ülkelerdeki gayretiyle mevcudiyetini sürdürmüştür. Bu ekoller *Theravada* ve *Mahayana*'dır. Her iki ekol de kendilerini Budizm'in en erken döneminde ön plana çıkan gruplara dayandırmaya ve onların devamı olduklarını ispat etmeye çalışmıştır.

Theravada ekolü, "*Güney Ekolü*" olarak da bilinir. Bu ekolün mi-lattan önce ikinci yüzyılda teşekkül ettiği varsayılmaktadır. Bu ekole mensup olanlar, kendilerini "*Büyüklerin Yolunu Takip Edenler*, "*Ataların Öğretilerine Sadık Kalanlar*" olarak tanımlarlar. Theravada, kendisini en eski ve en orijinal mezhep olarak görmektedir (Nariman: 1923: 3; Majumder 1956: 191).

Theravada Ekolünün mensupları, kendilerini ikinci büyük Budist Konsiline katılan ve en etkin gruplar arasında yer alan "*Sthaviras*" okulunun tek temsilcisi sayarlar. Kendilerinden başka hiçbir ekolü gerçek Budizm'in takipçisi olarak görmezler. *Ferdi kurtuluş öğretisi, arhat anlayışı ve maitreya inancı*, Theravada Ekolünün en belirgin birkaç özelliğidir. Aşoka dönemindeki yayılmacı politikanın ve ardından gelen sürgün hareketinin etkisiyle başta Sri Lanka olmak üzere Myanmar, Tayland, Laos gibi Güneydoğu Asya ülkelerine giren Budizm, Theravada ekolü ile birlikte Hindistan'da bulamadığı yaşam alanını bu bölgedeki ülkelerde bulmuştur (Thomas 1996: 249).

138 • SAKYAMUNİ BUDA'NIN TARİHSEL KİŞİLİĞİ VE ÖĞRETİSİNİN YENİ BİR DİN HALİNE GELİŞ SÜRECİ

Mahayana Ekolü, miladi birinci asırda ortaya çıkmıştır. Mahayana aynı zamanda “*Kuzey Ekolü*” olarak da bilinmektedir. Bu şekilde anılmasının sebebi ise yoğunluklu olarak bulunduğu coğrafyadan kaynaklanmaktadır. Nitekim bu ekol daha çok Çin, Tibet, Orta Asya ülkeleri ve Japonya’da yayılmıştır. Bu ekol, Sanskritçe “*Büyük Araç*” anlamına gelen Mahayana ismini kullanmaktadır. Mahayana Ekolü, Theravada ekolünün aksine, Theravadistleri reddetme yoluna gitmemiş, yanlış ve eksik yönleri olan küçük gruplar olarak değerlendirerek bir anlamda kendi büyüklüğünü ispat etmeye çalışmıştır. Bazı Mahayanist gruplar kendilerini ikinci Budist konsilinden sonra ortaya çıktığı düşünülen “*Mahasanghikas*” okulunun devamı olarak görmektedir. Ancak bu görüş daha kapsayıcı ve kucaklayıcı olmak gerektiğini düşünenler tarafından desteklenmemektedir. Mahayanacılar; Aşoka dönemi dâhil, Budizmi hem Hindistan’da hem de Hindistan dışında kendi ekollerinin temsilcilerinin yaydığını iddia etmektedir (McGovern 1922: 21-24; Reed 1896: 171).

Mahayana düşüncesinin temelinde “*Bodhisattva*” anlayışı, onun da özünde fedakârlık ve sıradan insanlara göre zorluk derecesi yüksek pratikler vardır. Bodhisattva anlayışına göre, aydınlanmış olan ve kurtuluşunu elinde bulduran Bodhisattva, kendini insanlık için hatta bütün canlılar için feda eden kişidir. Bundan dolayı asıl amaç bu ideali gerçekleştirilebilmek olmalıdır. Onlara göre Bodhisattva ideali, bireysel kurtuluş temelli anlayışların tekelinde olan Budizme sadece yeni bir anlayış getirmemiş aynı zamanda onu daha geniş kitlelere ulaşan bir dünya dini yapmıştır. Mahayana Ekolü, fedakârlıkla birlikte merhamet temasını ön plana çıkarmıştır. Bunun yanı sıra Budizm’de varlığı ya da yokluğu tartışma konusu olan “*Yüce Varlık*” fikrine kapı aralamak suretiyle daha geniş halk topluluklarına ulaşmayı başarmıştır. Böylece Buda öğretilerine farklı ve yenilikçi bir yorum getirmiş olan Mahayanacılar, evrensel olma hedeflerine de bir oranda yaklaşmıştır (Venturini 2002: 333-336; Neumaier 1992; 16-17, 69-71; Hawkins 1999; 48; Nariman 1923: 5).

Sonuç

Sakyamuni Buda, tarihsel kişiliğinin yanında din kurucusu olma vasfıyla dikkat çeken bir şahsiyettir. Rivayetlere göre o, çocukluğunda

ve gençliğinin ilk yıllarında hayatın bazı gerçeklerinden habersiz olarak yetiştirilmiştir. Sakyamuni Buda, hayata dair gerçeklerle karşılaşınca zihin dünyasında cevabını bulamadığı soruların peşine düşmüş ve bunun için çeşitli yollar denemiştir. O, bu sayede her türlü aşırılığın ruhsal ve bedensel hazları tetiklediğini fark etmiş ve orta bir yolun takip edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Buda'nın söz konusu orta yol doktrininin temelinde ise dört yüce gerçek ve sekiz dilimli yol anlayışı vardır. Bu bağlamda Sakyamuni Buda'ya göre, ölüm ve yeniden bedenlenme değişmez yasadır. Bu yasanın hem sebebi hem de sonucu ıstıraptır. Asıl yapılması gereken bu ıstırapı sonlandırmaktır. Bu ıstırapı sonlandırmak için ona neden olan şeyin bilgisizlik, cehalet ve şiddetli arzulardan kaynaklandığının farkına varmak gerekir. Ancak bunların farkına varmak yetmez, esas olan birbirini tetikleyen karmik birikimlerden kaynaklanan ve sonsuza kadar devam edecek olan hayat çarkını kırmak ve mutlak kurtuluşu elde etmektir. Bunun için hayatın her alanını kapsayan, ahlak üzerine inşa edilmiş doğru yollar takip edilmelidir. Bunlar, doğru inanç, doğru düşünce, doğru söz, doğru davranış, doğru niyet, doğru odaklanma, doğru gayret ve doğru geçim yollarıdır. Nitekim Sakyamuni Buda yüce gerçeklerin farkına vardıktan sonra orta yol adını verdiği sekiz aşamadan oluşan yolları takip ettiğini ileri sürmüş ve mutlak manada aydınlandığını, yani gerçek kurtuluşu elde ettiğini iddia etmiştir.

Sakyamuni Buda, aydınlandıktan sonra, diğer insanların da kurtuluşuna vesile olmak için öğretilerini vaaz etmeye başlamıştır. Bu çerçevede o, başta çok çoktanrıci inanç ve kurtuluşa dayalı formaliteler olmak üzere aşırı çileye ve hazza dayanan etik değerlere, ruh konusundaki anlayışlara ve mevcut dini sistemde uygulanan sosyal yapıya karşı çıkmıştır. Ona göre bahsi geçen anlayışlar asıl gerçeği örtmekte ve hayat çarkının sonsuza kadar dönmesine sebep olmaktadır. Nitekim bu dinde yaşanan veya yaşanılacak hayatlar, geçmişte yaşanmış olanlardan bağımsız kabul edilmemekte, söz konusu olan zorunluluk, iyi ya da kötü olan bütün eylemleri içermektedir. Sebebe dayalı sonuçların kesin olarak ortaya çıkacağına inanılmakla birlikte sonuçların nasıl, ne şekilde ve ne zaman olacağı konusunda tartışılmalar bulunmaktadır. Ancak sonuçlanıncaya kadar her eylemin potansiyel olarak varlığının devam ettiği ve nihayetinde ise bir etki göstereceği kabul edilmektedir. Dolayısıyla varlıklar tarafından gerçekleştirilen eylem ya da eylemler

140 • SAKYAMUNİ BUDA'NIN TARİHSEL KİŞİLİĞİ VE ÖĞRETİSİNİN YENİ BİR DİN HALİNE GELİŞ SÜRECİ

bütünü, yeni doğumlara ve ölümlere sebep olmaktadır. Budizm'de temel amaç, büyük ölümü yaşamak, yeniden bedenlenmelerin önüne geçmek ve mutlak manada aydınlanmaktır.

Budizm, evrensellik iddiasının yanı sıra yayılcı geleneği sürdüren dinler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda uzlaşmacı ve eklektik anlayışlar benimseyen Budizm'in var olma süreci oldukça uzun dönemleri kapsamaktadır.

Budizm'deki yayılma süreci; kurucusunun vaazlarıyla ve taraftar edinmeye çalışmasıyla başlamış, ilk etapta ortaya çıkmış olduğu Hindistan ve çevresinde yayılmıştır. Sonraki dönemlerde Asya Kıtasının muhtelif yerlerine ulaşan Budizm; bazı bölgelerde hâkim unsurlar arasına girmiş, daha sonra ise dünyanın farklı noktalarına ulaşma imkânı elde etmiştir. Budizm, yayıldığı her bölgede yerel unsurlarla ve mevcut dini anlayışlarla kendi mecrasında mücadele etmek suretiyle yaşamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Budizm, yayılma faaliyetlerini çeşitli yollar kullanarak sürdürmüş ve günümüzde en çok taraftara sahip dinler arasında yer aldığı kabul edilmiştir.

Kaynaklar

- Adam, Baki - Mehmet Katar (2002), *Dinler Tarihi*, Editör Mehmet Katar, Eskişehir.
- Bechert, Heinz (2004), “Life of The Buddha”, *Encyclopedia of Buddhism*, C. I, Editor in Chief, Robert E. Buswell, Jr., New York.
- Budda, A.Hilmi Ömer (1935), *Dinler Tarihi*, İstanbul.
- Chan, Wing-Tsit (1959), “Buddha Gotama”, *An Encyclopedia of Religion*, Edited by Vergilius Ferm, New Jersey.
- Coomaraswamy, Ananda (2000), *Hinduizm ve Budizm*, Türkçesi, İsmail Taşpınar, İstanbul.
- Dharmapala, Anagarika H. - P. Lakshmi Narasu (1907), *The Essence of Buddhism*, Baranes.
- Eliot, S. Charles (1962), *Hinduism and Buddhism An Historical Sketch*, C. III, London.
- Güngören, İlhan (1981), *Budda ve Öğretisi*, İstanbul.
- Hakeda, Yoshito S. (1967), *The Awakening of Faith- Attributed to Asvaghosha*, New York.
- Hawkins, Bradley K. (1999), *Buddhism*, London.
- Kalupahana, David J. (1993), *Ethics in Early Buddhism*, Honolulu.
- Kar, R. C. (1956), “The Master’s life in Stone”, *Guatama Budda*, Editor by, N. N. Law.
- Kuroda, S (1893), *Outline Of The Mahayana As Taught By Buddha*, Asakusa-Tokyo.
- Küçük, Abdurrahman - Günay Tümer - M. Alparslan Küçük (2009), *Dinler Tarihi*, Ankara. Sarıkçıoğlu, Ekrem (2002), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta.
- Majumder, R. C. (1956), “Buddhism in South-East Asia”, *Guatama Budda*, Editor by, N. N. Law.
- McGovern, William Montgomery (1922), *An Introduction to Mahayana Buddhism*, London.
- Menzies, Allan (1904), *The Religion of India Brahmanism and Buddhism*, Edited by Oliphant Smeaton, London.
- Nariman, G. K. (1923), *Literary History of Sanskrit Buddhism*, Bombay.
- Neumaier, E. K. (1992), *The Sovereign All-Creating Mind The Motherly Buddha*, New York.
- Niwono, Nikkyo (1959), *Shakyamuni Buddha*, Published by Kosei P.Co., Tokyo.
- Reed, Elizabeth A. (1896), *Primitive Buddhism Its Origin and Teaching*, Chicago.

142 •SAKYAMUNİ BUDA'NIN TARİHSEL KİŞİLİĞİ VE ÖĞRETİSİNİN YENİ BİR DİN HALİNE GELİŞ SÜRECİ

- Rockhill, W. Woodville (1884), *The Life of The Buddha an The Early History of His Order*, London.
- Ruben, Walter (1947), *Buddhizm Tarihi*, Çev. Abidin İtil, Ankara.
- Sönmez, Zekiye (2000), *Yaşayan Dinlerin Peygamber veya Din Kurucularının Ortak Özellikleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sümer, İbrahim (2003), *Lotusun İçindeki İnci Lamaizm'le Nirvanaya Yolculuk*, İstanbul. Schimmel, Annemarie (1955), *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara.
- Thomas, Edward. J. (1996), *The History of Civilization*, New York.
- Trotman, F.E. (1922), *Buddhism*, Westminster.
- Tsunada, Ryusaku (1914), *The Essence of Japanese Buddhism*, Honolulu.
- Tümer, Günay - Abdurrahman Küçük (2002), *Dinler Tarihi*, Ankara.
- Tümer, Günay (1992), "Budizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.VI., İstanbul.
- Venturini, Riccardo (2002), "A Buddha Teaches Only Bodhisatvas", *A Buddhist Kaleidoscope: Essays on The Lotus Sutra*, Edited by Gene Reeves, With a Foreword by Nichiko Niwano, Tokyo.
- Yitik, A. İhsan (2005), *Hint Dinleri*, İzmir.
- Yitik, A.İhsan (1996), *Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnançıyla İlişkisi*, İstanbul.